

MACEDONIAN AND ALBANIAN LANGUAGE AT THE TIME OF GLOBALIZATION

МАКЕДОНСКИОТ И АЛБАНСКИОТ ЈАЗИК ВО ЕРАТА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Marina SPASOVSKA¹

^{1*} *Department of Macedonian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova*

**Corresponding author e-mail: marina.spasovska@unite.edu.mk*

Abstract

The preservation of the linguistic expression of the language, of its specifics, of its identity is of special importance in the modern world. But, in the era of globalization it's really difficult to accomplish that. In the last decade, the data on the expansion of English (as a language of globalization) in the areas affected by world communication: economy, science, informatics, diplomacy, politics, which contributes to its unstoppable entrance into spoken and written form as Macedonian, is worrying as well as in the Albanian language.

It is well known that we can't stay immune to this tendencies, the entry of foreign words that denote new objects, concepts and phenomena is not disputed, but still one should be careful about the way of their adaptation, because the uncritical and fast acceptance of foreign terms disturbs the specificity, the beauty of a language. In our paper, we will focus on the analysis of the current state of the Macedonian and Albanian languages, in order to point out the impact of the globalization on their language systems.

Keywords: *language, globalization, structure, term, system.*

Апстракт

Зачувувањето на јазичниот израз на јазикот, на неговата специфика, на неговиот идентитет е од особена важност во современиот свет. Но, во ерата на глобализација навистина е тешко да се постигне тоа. Последнава деценија загрижува податокот за експанзијата на англискиот јазик (како јазик на глобализацијата) во областите кои ги засега светската комуникација: економијата, науката, информатиката, дипломатијата, политиката, што придонесува за негово несопирливо навлегување во говорената и во пишваната форма како на македонскиот, така и на албанскиот јазик. Разбирливо е дека не можеме да останеме имуни на ваквите тенденции, влезот на туѓите зборови што означуваат нови предмети, поими и појави не е спорен, но сепак треба да се внимава на начинот на нивното приспособување, бидејќи со некритичкото и брзото прифаќање на странски термини се нарушува спецификата, убавината на еден јазик.

Во нашиот труд ќе се задржиме на анализа на современата состојба на македонскиот и на албанскиот јазик, со цел да го посочиме влијанието на процесот на глобализација врз нивните јазични системи.

Клучни зборови: *јазик, глобализација, структура, термин, систем.*

Зачувувањето на јазичниот израз на јазикот, на неговата специфика, на неговиот идентитет е од особена важност во современиот свет. Но, во ерата на глобализација навистина е тешко да се постигне тоа. Последниве децении насекаде во светот доминира англискиот јазик (како јазик на глобализацијата), и тоа во областите кои ги засега светската комуникација: науката, економијата, политиката, дипломатијата, информатиката и сл. Комуникацијата во глобалниот свет се сведува на англискиот јазик (како *lingua franca*) и, напосто кажано, не постои современ јазик што е имун на влијанието на англискиот јазик.

И македонскиот и албанскиот јазик се под интензивно влијание на англискиот јазик. Во денешно време, во време на забрзан општествен развој, во ерата на развој на техниката и технологијата, на брзиот пренос на информации преку интернет е неизбежно навлегувањето на нови поими и термини во секој јазик. Честопати, зборовите се позајмуваат од еден во друг јазик за да се пополни лексичката празнина – да се именуваат некои нови предмети, појави или поими.

Во денешно време англискиот јазик е повлијателен од кога било досега. Разбирливо е дека ниту еден јазик не може да остане имун на ваквата тенденција. Навлегувањето на туѓите зборови што означуваат нови предмети, поими и појави е секојдневно, но, сепак, треба да се внимава на начинот на нивното приспособување, бидејќи со некритичкото и брзото прифаќање на странски термини се нарушува спецификата, убавината, природата на еден јазик. Во нашиот труд ќе се задржиме на анализа на современата состојба на македонскиот и на албанскиот јазик, со цел да го посочиме влијанието на процесот на глобализација врз нивните јазични системи.

Како што веќе истакнавме, англискиот јазик е јазик на меѓународниот бизнис, на политиката, на компјутерската технологија, на интернетот. Неговото влијание е забележливо на повеќе јазични рамништа, како на македонскиот, така и на албанскиот јазик: лексичко, морфолошко, зборообразувачко, синтаксичко, па и на фразеолошко рамниште. Секако дека најчувствително и најподложно на влијание е лексичкото рамниште на секој јазик. Со заемањето нови зборови се збогатува лексичкиот фонд, но не треба секогаш веднаш и некритички да се прифаќаат туѓите зборови.

Лексичкото заемање е оправдано, па дури и неопходно во случаи кога во јазикот немаме соодветен термин за одреден поим, како што се, на пример, термините од областа на информатичката технологија: **маус**, **принтер**, **хардвер**, **софтвер**, **абдејт**, **инбокс**, **чет**, **микрософт ворд**, **вибер**, **фејсбук**, **месинџер**, **твитер**, **инстаграм** и други. Но, процесот на глобализацијата, а со тоа и влијанието на англискиот јазик, ги поместија границите меѓу нешто што е неопходно и нешто што е модерно, престижно. Најчесто, англизмите се употребуваат кога говорителот сака да ја истакне својата интелектуалност, начитаност, елоквентност.

Па така, во последно време, и во македонскиот и во албанскиот јазик се зголемува употребата на туѓи зборови и за оние предмети и поими за кои постојат соодветни лексеми во јазикот: **ивент** (настан) / **event** (shfaqje), **интервенција** (посредување) / **intervenim** (ndërhyrje), **асоцијација** (здружение) / **asociacion** (shoqatë), **лидер** (водич) / **lider** (udhëheqës), **компетенции** (знаење, стручност) / **kompetencë** (përgjegjësi), **имплементација** (воведување) / **implementim** (zbatim), **координација** (усогласеност) / **koordinim** (bashkërendim), **прогрес** (напредок) / **progres** (përmirësim), **бариера** (пречка) / **barrierë** (pengesë), **рефлектира** (одразува) / **reflektoj** (pasqutoj) и др.

Медиумите за јавно информирање се средствата преку кои се врши брз пренос на информации и тие имаат огромно влијание врз јавното мислење. Всушност, преку нив се имплементира јазичната култура кај народот, особено кај младите луѓе. Токму поради тоа,

тие треба да водат сметка за јазичниот израз, односно треба да ја почитуваат јазичната норма. За жал, ниту македонските ниту албанските медиуми не водат доволно сметка за јазичниот израз. Покрај тоа што во нив има почести отстапувања од нормата (во однос на интонацијата, акцентот, синтаксичките правила и сл.), забележливо е големото присуство на туѓи зборови и конструкции, коишто, најчесто, се неразбирливи за поголемиот дел од граѓаните.

Во продолжение ќе наведеме по неколку примери и за двата јазика: **македонски**: смартфон, фабрикуваат продукти, импресивни, бранша, кофинансирање, најфреквентен, имплементација, бизнис-клима, ентузијазам, ад хок, чет-канал, амнестија, хаус мајстор, котира, бизнис-потенцијал, бизнис-сегмент, фобија, координираат, дигнитет, адаптација, бренд, брендирана гардероба, пиво фест (Beer fest) и сл;

албански: aeroport, kibernetike, ekip, klientët, implantuar, modifikuar, evidentuar, instagram stories, profil, opsioni, aplikacionet, butonin „like“, data e lansimit, publikuar, raportohet, prezantohet, formacionet, ka deklaruar, kam diskutuar, se opinion i tij, joadekuate, relevante, viktima, janë arrestuar, reputacionin e tij, apartamentet, egzistojnë, konsiderohet, pretendon, konsumatorëve, limit, deklaratat tipike, aksident, taksa, elektorati, koordinuar, iPod-et, liberalizmi, emigrante...

Англизмите се сè поприсутни во рекламите, во емисиите од забавен карактер, во филмовите, во весниците и списанијата и на двата јазика. Исто така, називите на бутици, кафулиња, продавници од секаков вид, претпријатија и сл. се најчесто на англиски јазик. И на овој начин, покрај другото, се покажува загрижувачката состојба на јазичната пракса и на македонскиот и на албанскиот јазик.

Од друга страна, како што посочивме, англизмите забрзано навлегуваат и во јазикот на младите. На социјалните мрежи се употребува т.н. глобален интернет-јазик со којшто комуницираат и можат да се разберат младите ширум светот. Не само при виртуелната комуникација туку и при усното општење денешната младина сè повеќе употребуваат англиски зборови, најчесто за да го истакнат својот социјален или образовен статус. Како резултат на тоа, лексичкиот состав и синтаксичките правила на јазикот трпат огромни промени.

Навистина е несфатливо зошто во свеста на зборувачите, особено помладите, кои се произложени на англизацијата, целосно се менува јазичниот механизам, па така, кај нив се јавува невообичаен синтаксички редослед, новооформени скратеници, кои ги употребуваат во својата меѓусебна комуникација, особено при нивното општење преку електронските мрежи (фејсбук, МСН, инстаграм и сл.).

Најчесто употребувани скратеници од англискиот јазик и во двата јазика се оние од типот: brb (be right back, со значење ќе се вратам бргу), bb (bye, bye или пријатно), LOL (laughting out loud или смеј се гласно), nvm (never mind или не е важно), np (no problem или нема проблем), ly (love you или те сакам), Gm (Good morning или добро утро), Gn (Good night или добра ноќ), ttyl (talk to you later или ќе зборуваме подоцна), u (you или ти), y (why или зошто), idk (I don't know или не знам), idc (I don't care – не ми е гајле), pls (please или те молам), tnx (thanks или благодарам), hru (how are you или како си), за жал, само мал број од нив се македонски, како: sp (што правиш?), ks (како си?), nz (не знам), sig (сигурно), pozz (поздрав), zdr (здраво), zb (зборувај!), mn (многу), cek (чекај), zsh (зошто), ahm; mhm (да), nc (не), bdch (бог да чува) и тоа најчесто напишани со латинично писмо.

Анализирајќи го јазикот на младите родени говорители на албанскиот јазик, наидовме на иста ситуација. Тие во меѓусебното комуницирање преку социјалните мрежи, покрај англиските, користат и албански скратеници, како на пример: sps (s`ka për se), skgj (s`ka gjë), flm (faleminderit), flmnsh (faleminderit shumë) prsh (përshëndetje), klm (kalofsh mirë), klb (kalofsh bukur), ntm (natën e mirë), tdf (të dua fort), tdsh (të dua shumë), sh (shumë), dmd (domosdo), mn (mirëmëngesi) и сл.

На овој начин, англиските лексеми коишто ги користат младите во својата виртуелна комуникација постепено навлегуваат во општиот вокабулар и имаат тенденција да се прелеат во стандардниот јазик. Ваквото 'помодарство' пред сè се должи на потребата за брза комуникација, но сведоци сме дека на овој начин, со ваквата изнасилена употреба на туѓојазични елементи, зборови и конструкции, доаѓа до обезличување на јазикот, до негово трајно оштетување. Па така, јазичниот израз на денешната младина е сè поисполнет со некои хибридни изрази или форми, добиени како резултат на неконтролирано уфрлување англиски зборови во средина на реченица.

Затоа, за жал, сè почесто слушаеме коментари од типот: *Го атачирав документот; Ќе те аднам за пријател; Ај не се филмај; By the way, да ти кажам што се случи вчера; Душо, don't worry, ај love you до даска; Човече, колку си фенси; Во последно време сум down; Денеска сум happy; Еј колку си stupid...* или во албанскиот јазик: *Unë jam single; Shumë nice photo; Ato janë two beautiful girls; Kjo photo meriton një biiiig likeee; Ata punon non stop; Perfect; Respect; Ti je crazy; Shumë sweet pago; Thanks shumë* и сл.

Ваквите примери се сè почести и на свој начин предупредуваат дека состојбите со двата литературни јазици не одат кон зачувување и унапредување на нивната оригиналност и убавина, туку кон нивно сериозно оштетување. Честопати од страна на лингвистите се поставува прашањето: каков став треба да се заземе кон лексичките позајмувања во ова модерно време? Во врска со ова прашање, Минова-Ѓуркова (2002: 64) истакнува дека првата и основна препорака во однос на туѓите зборови во лексичкиот состав на македонскиот јазик е, покрај интернационализмот во речникот да стои и домашен збор, којшто, со текот на времето, ќе почне да се употребува.

Секако дека не треба да заземаме пуристички став кон туѓите зборови, дека треба да има подновувања во јазикот, но барем онаму каде што може, треба да се зачува домашната варијанта. И албанските проучувачи на јазикот се согласни во ставот дека лексички позајмувања и подновувања треба да има, но сето тоа треба да биде умерено, а не, по секоја цена, да се употребува туѓата лексема. Она што можеме да го констатираме е дека и македонскиот и албанскиот јазик, впрочем, како и останатите современи јазици во светот, се под силно влијание на англискиот јазик, како јазик на глобализацијата.

Јазикот е жива материја, којашто постојано се менува, се надоградува и обликува. Факт е дека ниту еден јазик не е имун на тенденцијата на навлегување туѓи лексеми, но, како што истакнавме, сето тоа треба да биде умерено, внимателно и одбрано. За жал, ситуацијата со македонскиот и со албанскиот јазик е загрижувачка, па токму затоа треба навремено да ги решаваме јазичните проблеми и да го афирмираме стандардниот јазик, најпрвин преку образованието, преку средствата за масовно општење, а потоа и преку сите други институции. Неодминлив е податокот дека денес секој јазик, за да опстои во овој свет, има потреба од норма, потреба од јазично планирање, но и потреба од негување и чување на неговата автентичност.

Референци

- [1]. Веновска-Антевска, С., 2008. *Јазиците во контакт*, Зборник на трудови од научниот собир, *Јазиците во контакт некогаш и денес*, (7-12), Скопје.
- [2]. ИМЈ „Крсте Мисирков“, 2005. Зборник на трудови од тркалезната маса *Актуелните состојби во македонскиот јазик*, Скопје.
- [3]. ИМЈ „Крсте Мисирков“, 2008. Јавна расправа *Македонскиот јазик и средствата за јавно информирање*, Скопје.
- [4]. ИМЈ „Крсте Мисирков“, 2008. *Македонски јазик-минато, сегашност, иднина*, Скопје.
- [5]. Конески, Бл., 1967. *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје.
- [6]. Корубин, Б., 2001. *Јазикот наш денешен*, книга шеста, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.
- [7]. Минова-Гуркова, Л., 2000. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*, Магор, Скопје.
- [8]. Минова-Гуркова, Л., 2002. „Лексиката, нормата и јазичното планирање“, Зборник на трудови од собирот „Норма и речник“, ИМЈ „Крсте Мисирков“, (61-68), Скопје.
- [9]. Тантуровска, Л., 2006. *СМС НА МС*, Зборник на трудови од научниот собир *Функционалните стилови во македонскиот јазик*, (69-82), Скопје.
- [10]. Трневски, Т., 2008. *За некои тековни состојби во современиот македонски јазик*, Предавања на XL меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, (105-109), Скопје.
- [11]. Memushaj R., 2005. *Shqipja standarde: si ta flasim dhe ta shkruajme*, Botimet Toena, Tirane.
- [12]. Murati Q., 1996. *Drejtпërdorimi i shqipes dhe kultura gjuhësore*, Shkup
- [13]. Celiku M., 2001. *Ceshtje te gjuhes standard*, Tirane .
- [13]. <https://tradita.org/2020/01/21/bahtijar-kryeziu-shqipja-sot-dhe-globalizimi-gjuhesor/>
- [14]. https://www.researchgate.net/publication/236231588_Huazimet_leksikore_dhe_qendrimi_ndaj_tyre